

7. Белоусов Д.Р. Построение долгосрочного научно-технологического прогноза для России методом Форсайта / Д.Р. Белоусов, О.Г. Солнцев, М.Ю. Хромов // Проблемы прогнозирования. – 2007. – № 5. – С. 18-25.

8. Rothwell R. Toward the fifth-generation innovation process / Rothwell R. // International Marketing Review. – 1994. – № 1. – P. 7-31.

9. Инновационная экономика / [Под ред. А.А. Дынкина, Н.И. Ивановой]. – М.: Наука, 2001. – 294 с.

10. Клочков В.В. Управление инновационным развитием наукоемкой промышленности: модели и решения / Клочков В.В. – М.: ИПУ РАН, 2010. – 168 с.

11. Воронина Л.А. Интеракционный маркетинг инновационного развития экономики России / Воронина Л.А., Ратнер С.В., Иванова Н.Е. – Ростов/н/Дону: Изд-во АПСМ СК НЦ ВШ ЮФУ, 2008. – 204 с.

Стаття надійшла: 27.10.2014 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Мельник В.М.



УДК: 338.2

JEL M2

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АДАПТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Войтун Т.В., аспірант

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

Анотація. Сьогодні для українських підприємств машинобудування нерозв'язаною залишається і проблема організації виробництва на основі формування інноваційного потенціалу, і проблема забезпечення результативності інноваційного процесу, і якомога швидкої адаптивності до сучасних реалій і світових стандартів. Отже, постає необхідність пошуку та впровадження відповідних законодавчих важелів, підходів та методів забезпечення адаптивності підприємств до сучасних реалій, що стимулюватимуть підвищення їх інноваційного потенціалу. Для вітчизняних підприємств постає необхідність створення сучасної адекватної правової бази, в тому числі із інноваційної спрямованості, яка була б гнучкою та швидко пристосовувалася до змін зовнішнього середовища. В статті досліджується сутність та проблеми реалізації інноваційного потенціалу, а також потреба законодавчого забезпечення інноваційної адаптивності підприємств машинобудування в Україні, як визначального важеля впливу та гарантії незворотності дій і державної підтримки процесу просування економіки нашої країни у світовий економічний простір.

Ключові слова: адаптивність, законодавче забезпечення, інноваційна діяльність, мінливість, принцип адаптації, принцип адаптивності

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобалізації, як в усьому світі, так і в Україні виняткова роль відводиться підприємствам машинобудування. Саме на них виготовляється переважна більшість знарядь праці для господарського комплексу, а для населення – автомобілі, побутова техніка та інші предмети побуту та повсякденного використання. Втім, на етапі відбудови, становлення та інтеграції в європейський простір проблеми забезпечення адаптивності інноваційної діяльності в цій галузі все ще залишаються актуальними.

На жаль, вітчизняні машинобудівні підприємства програють конкуренцію іноземцям з трьох основних причин. По-перше, величезний досвід у сфері створення машин і агрегатів і сучасні технології забезпечують європейським фірмам істотне науково-технічне випередження в порівнянні з вітчизняними виробниками за якістю, надійністю і довговічністю виготовлюваного обладнання. По-друге, провідні світові фірми володіють досвідом і можливостями для реалізації проектів "під ключ", що істотно знижує трансакційні витрати замовника. І головне, низький рівень інноваційної активності українських підприємств та (тому) їх низька інвестиційна привабливість. Кількість інновацій на промислових підприємствах у порівнянні з розвиненими країнами залишається надто низькою, частка підприємств машинобудування, які впроваджують інновації, леде перевищує 10%, а питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості скоротилася до 3,3%. Фінансування інноваційної діяльності галузі відбувається

переважно за рахунок власних коштів підприємств (76,7 %), і короткострокових кредитів (10,8 %) [4].

Так, організація інноваційної діяльності підприємств машинобудування в Україні, як одна із основних функцій менеджменту, дозволяє підприємству гарантувати певні результати від активізації інноваційних процесів, уникнути ризиків, виявити фактори зовнішнього та внутрішнього оточення, які можуть впливати на реалізацію інноваційних проектів. Однак, мінливість та нестабільність зовнішнього оточення ставлять нові вимоги перед традиційними моделями планування інноваційної діяльності [3]. Тому нині необхідно в першу чергу вести розмову про забезпечення інноваційної адаптивності підприємств машинобудування, сформувавши законодавче забезпечення цього процесу. Як свідчать дослідження наукових джерел і практика господарювання, незважаючи на порівняно широку вживаність терміну «інновація», питання її правової адаптації залишається недостатньо розробленим і таким, що вимагає додаткових теоретико-практичних досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематику адаптації в економіці досліджували такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як: Алексєєв С.Б., Ансофф І., Базилевич Л.А., Грищенко І.С., Забродський В.А., Кравченко А.С., Микитенко В.В., Пономаренко В.С., Чандлер А., Чуйко К.С. та ін. Питання планування та управління інноваційною діяльністю знайшли своє відображення в працях відомих вчених, як П. Друкер, С. Д. Ільєнкова, Л. М. Гохберг, Н. Ікуджиро, Т. Хіротакі, Б. Санто, Б. Твісс та ін. Втім, в Україні законодавче забезпечення інноваційної адаптивності підприємств машинобудування в Україні ще потребує доопрацювання та вдосконалення, також відсутні наукові праці з даної проблематики, які б комплексно вивчали це поняття для правового врегулювання та підвищення результативності вітчизняних інноваційних процесів.

Мета статті. Опрацювання законодавчого забезпечення та формування правового і понятійного апарату для забезпечення інноваційної адаптивності підприємств машинобудування в Україні.

У процесі даного дослідження використовувалися такі методи: системного аналізу, абстрактно-логічні методи, метод порівняння та методи узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Галузеві аналітики відзначають, що Україні вдалося краще, ніж Росії, зберегти науковий і виробничий потенціал, що дістався від СРСР (і це є потужним резервом). У порівнянні із західними конкурентами основна перевага України – більш дешева продукція, але порівняно невисокої якості. Все ж за кордоном продукція багатьох українських підприємств користується попитом. У деяких підприємств частка експорту становить понад 95%, однак у більшості з них на експорт йде застаріла продукція, а основна стратегія в утриманні експортних ринків полягає в пропозиції нижчої ціни, за рахунок низьких витрат на робочу силу, низьких інвестицій в нові технології, за умов незбалансованого оподаткування і лише формальної державної підтримки. Для розвитку машинобудування не вистачає достатніх інвестицій в нові технології та державної підтримки таких інновацій [10]. Бракує й законодавчого забезпечення адаптивності підприємств машинобудування до світових і, в першу чергу європейських, наукових розробок, новітніх технологій та інших нововведень.

Отже, для адаптації економіки України до європейських реалій і активного переходу всіх сфер виробництва на інноваційний шлях розвитку необхідне відповідне законодавче та нормативно-правове забезпечення. Розробка та впровадження цього забезпечення особливо актуальні для розвитку пріоритетних галузей промисловості і, зокрема, такого виду економічної діяльності як машинобудування. Вихідні правові передумови державної інноваційної політики закладено в Конституції України. Ст. 54 гарантує громадянам свободу наукової і технічної, а також інших видів творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав. В ній визначено, що держава сприяє розвиткові науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством [1].

Крім Конституції України, норми щодо інноваційної діяльності містяться в багатьох актах різних галузей законодавства. Їх умовно можливо поділити на дві групи. До першої групи належать акти законодавства, які визначають засади державної політики у сфері інноваційної діяльності. Законодавче забезпечення цієї сфери діяльності в Україні започатковано Законом України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» [2]. Крім названого вище закону, слід назвати прийняту Верховною Радою України «Концепцію науково-технічного та інноваційного розвитку України» а також Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 року № 40-

IV, Закон України «Про наукову та науково – технічну діяльність» від 13.12.1991 року № 1977-XII, Закон України «Про наукову та науково-технічну експертизу» від 10.02.1995 року № 51/95-ВР, Закон України «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні» від 16.01.2003 року № 443-IV, Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 року № 991-XIV, Постанови ВРУ, Постанови КМУ у тому числі «Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки» від 14.05.2008 року № 447.

Так, відповідно до Закону України „Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності України” від від 8.9.2011 № 3715-VI були визначені стратегічні та середньострокові напрями інноваційної діяльності для підприємств машинобудування: освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки; широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища; розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки [9]. Отже, сучасна нормативно-правова база (закони, укази Президента, підзаконні акти у формі постанов уряду, наказів центральних органів виконавчої влади й інші нормативні документи) стосовно науково-технічної та інноваційної діяльності налічує близько 200 документів.

До другої групи законодавчих актів належать такі, за якими інновації, науково-технічна й інноваційна діяльність є лише складником процесів забезпечення інноваційної адаптивності підприємств машинобудування [8].

Усе розмаїття цих законодавчих актів можна умовно розподілити на такі підгрупи:

- нормативно-правові акти, які закріплюють екологічні пріоритети, зокрема екологічну безпеку інноваційної діяльності та пристосування цих норм до норм ЄС;
- акти законодавства, які передбачають специфіку здійснення інноваційної діяльності у вільних економічних зонах, інших територіях зі спеціальним правовим режимом, зокрема в зонах надзвичайних економічних ситуацій;
- закони, які спрямовані на охорону та захист авторських і суміжних прав і здійснення патентної діяльності;
- закони, що регулюють зовнішньоекономічні відносини та іноземне інвестування;
- інші акти чинного законодавства, зокрема у сфері стандартизації і сертифікації, ліцензування, аудиторської діяльності, обігу цінних паперів, приватизації тощо.

Жодне машинобудівельне підприємство не може існувати як замкнена система, а лише як динамічно відкрита, яка існує в законодавчо врегульованому полі і враховує вплив безлічі як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Так як саме підприємство, так і його інноваційна діяльність міняється під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Виходячи з цього, законодавча база інноваційної діяльності підприємств машинобудування повинна забезпечувати їх відповідність тим вимогам, які відповідали б мінливому середовищу та виконувати наступні функції:

- реалізовувати потенціал, закладений у кожній формі власності та господарювання, забезпечувати конкурентоздатність і співпрацю для використання інноваційного потенціалу при виході з економічної кризи та адаптації до вимог ЄС;
- забезпечувати збалансованість та внутрішньовиробничу пропорційність між структурними ланками галузі на інноваційній основі;
- гарантувати додержання стійких стимулів підприємцям, менеджерам, працівникам і колективам в правовому полі для створення якісно нових технологій, форм організації виробництва, маркетингового обслуговування, реалізації кваліфікації та творчого потенціалу в процесі відтворення;
- забезпечувати справедливість у відносинах і створення рівних економічних умов при реалізації соціально-економічного потенціалу кожного машинобудівельного підприємства всіх фірм власності й господарювання в реалізації ефективного інноваційного процесу.

Формування саме таких правових механізмів, здатних значно активізувати інноваційну активність підприємств в сучасних умовах, є одним з першочергових завдань [5, с. 8]. Слід також зазначити, що механізм законодавчого забезпечення інноваційної адаптивності підприємств машинобудування, як і будь-який інший механізм, повинен ґрунтуватись на основі сукупності принципів. Тут важливо досягти простоти підходу,

яка забезпечила б спроможність застосування цих принципів у практичних цілях, адже керівникам вітчизняних підприємств машинобудування необхідне сучасне законодавче підкріплення і спрощені підходи для вирішення складних і багатоаспектних проблем. Таким чином, пропонується формування механізму законодавчого забезпечення інноваційної адаптивності підприємств машинобудування на основі наступної системи принципів: системність, цілісність, адаптованість, адаптивність, рівновага [7, с. 222]. Зазначимо, що крім поширених у науковій літературі принципів таких, як системність, цілісність, рівновага, пропонується забезпечити ще й принципи адаптованості та адаптивності. І, якщо цілісність – це орієнтація законодавчого механізму на забезпечення єдності множини елементів, кожен з яких відіграє свою часткову роль, то адаптованість – це відповідність механізму інноваційного розвитку середовищу підприємства, його сильним і слабким ознакам (тут важливо формувати такі правові механізми інноваційного розвитку, які враховували б нагальні проблеми підприємств машинобудування). Слід відрізнити адаптованість і адаптивність. Адаптивність – це забезпечення відповідності законодавчого забезпечення інноваційної адаптивності підприємств машинобудування тим вимогам, які відповідають сучасному мінливому, інформаційному, правовому середовищу. Слід зазначити, що нині не лише статутні документи підприємства вимагають адаптації до зовнішнього середовища, але й все законодавство України має бути адаптоване до проведення гнучкої політики відносно поточних реалій, політичних і макроекономічних процесів. І якщо попередній принцип передбачає забезпечення відповідності правового механізму середовищу підприємства, то останній – відповідності всього правового поля зовнішньому середовищу (в контексті цілей інноваційного розвитку машинобудування).

Висновки. Таким чином, формування і реалізація механізмів адаптивного планування інноваційної діяльності дадуть змогу сучасним вітчизняним підприємствам найкраще пристосуватися до впливу факторів внутрішнього й зовнішнього оточення для виявлення і уникнення загроз, а також використання потенційних можливостей для підвищення ефективності реалізації інноваційних проектів. Тому подальші дослідження необхідно проводити у напрямку формування механізму через визначення послідовних етапів адаптивного планування інноваційної діяльності підприємств.

Перелік посилань.

1. Конституція України. [Основний Закон] В редакції № 742-VII від 21.02.2014, Голос України від 01.03.2014 — № 39, / Спецвипуск /
2. Закон України [Закон] «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» від 12 грудня 1991 р. № 1977-XII // ВВР. 1992. № 12
3. Андрійчук Ю.А. Адаптивне планування інноваційної діяльності підприємств: сутність, особливості, принципи. УДК 65.012.2:658.589 [Матеріали конференції]. «Львівська політехніка», [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://mevhnu.at.ua/load/mizhnarodna_naukovo_praktichna_internet_konferencija/
4. Васюков О.Я. Машинобудування в Україні. – Херсон: «Труд», 2013.
5. Корсікова Н.М. Організаційно-економічний механізм управління інноваційним розвитком підприємства в сучасних умовах [Текст] // Економіка харчової промисловості. - № 3. – 2009. – С. 8-11.
6. Костенко Т.Д., Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства. [Economic analysis and diagnostics of modern enterprise]. – К.: Наука, 2012.
7. Українець А.І. Принципи формування механізму інноваційного розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств [Текст] // Вісник Національного університету "Львівська політехніка": Проблеми економіки. - №640. – 2009. – С. 219-225.
8. Шкільнюк О. Стан нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності в машинобудуванні України // Журнал «Персонал» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.personal.in.ua/article.php?id=299>
9. Нормативно-правова база інноваційній діяльності, Департамент економічного розвитку, торгівлі та міжнародного співробітництва, Інвестиційний портал. М. Житомир [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zt-invest.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1300&Itemid=668&lang=uk
10. Не стій, машино! Українське машинобудування зростає швидше від промисловості. За матеріалами видання «Дзеркало тижня» [Аналітична стаття], FINANCE.UA 2014, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2012/07/02/282620>

Стаття надійшла: 23.10.2014 р.

Рецензент: д.е.н., доц. Горовий Д.А.